

Piyasacılıkla alt etmenin olanağı yok Yeni grip salgınına dikkat!

Dr. Deniz Akgün, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı:33.

1918-1919 yılları arasında dünya genelinde büyük bir Grip salgını yaşandı ve bu salgın, dünya tarihinin unutulamayan trajedilerinden birisi oldu. Nereden başladığı tam olarak saptanamayan salgın sırasında en az 20 milyon kişinin öldüğü tahmin edilmektedir. Salgının etkili olmasında sanayileşme süreci ile birlikte toplu halde yaşama ve çalışmanın zorunluluk haline gelmesinin yanı sıra, aynı döneme rastlayan 1.Dünya Savaşı'nın yol açtığı toplu insan hareketleri ve milyonlarca kişinin evsiz-barksız kalması gibi sosyal etkenler belirleyici olmuştur. Savaş sırasında cepheye yığılmış, üşümüş, ıslanmış, bitkin ve bu nedenlerle her türlü hastalığa karşı korunmasız hale gelmiş olan askerler ve onların birlikleri, hastalığın yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Salgın, savaş bitene dek etkili olmaya devam etmiş ve savaşın bitişi ancak, çeşitli yerlerde maskelerini takarak sokağa çıkan binlerce kişi tarafından kutlanabilmiştir.

1918 salgını sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nde tahminen 550 bin kişi canından oldu ve bu ülkede 1918 yılı için ortalama hayat süresi 12 yıl azaldı. İngiltere'de 228 bin, Almanya'da 400 bin Fransa'da 300 bin, İtalya'da ise yaklaşık 350 bin kişi öldü. Bazı tarihçiler Afrika, Çin, Güneydoğu Asya ve Güney Amerika'nın büyük bölümü için ölü sayısının asla doğru hesaplanmadığını ve bu yüzden düşük tutulduğunu göz önüne alarak, dünyadaki ölü sayısının 100 milyon civarında olduğu tahmininde bulunmuşlardır.

1918 yılında savaş koşulları içerisinde ortaya çıkan Grip salgının yıkıcı etkisi o kadar büyük olmuştur ki, kimileri 14. Yüzyıl ile 17. Yüzyıl arası dönemde dünyayı kasıp kavuran kara ölüm (Veba) hastalığı geri mi geldi diye düşünmeye başlamışlardır. Pandemi sırasında toplum genelinde yaşanan çaresizlik durumunu en iyi şekilde anlatan ise, o zamanlar Kuzey Amerika Bölgesi'nde oldukça popüler olan şu tekerleme olsa gerekir:

Bir küçük kuşum vardı

Enza'ydı adı

Pencereyi açtım

Ve İnfluenza (Grip) girdi içeri

Pandemi sözcüğü bir hastalığın dünya genelinde salgına yol açması anlamına geliyor. Başta Dünya Sağlık Örgütü olmak üzere dünyanın sağlıkla ilgili çalışmalar yürüten kurumları ise, içinde bulunduğumuz dönemde yeni bir Grip Pandemisi görülmesi olasılığının oldukça yüksek olduğunu belirtmektedirler. Yeni, bir Grip Pandemisinin ortaya çıkabileceğine ilişkin dile getirilen kaygıların nedenlerinden biri, dünya çapında görülen bu tür büyük Grip salgınlarının 10 ila 40 yıllık aralarla görülmüş olmasıdır. Böylesi bir salgının en son örneğini ise 1968 yılında görülen ve Hong Kong Gribi olarak adlandırılan salgın oluşturuyor. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz zaman kesiti, tarihsel olarak Grip Pandemisinin yeniden görülebileceği bir döneme denk düşmektedir.

Bu öngörünün bir diğer dayanağını ise Kuş Gribi virüsü olarak bilinen H5N1 tip İnfluenza A virüsünün son yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde kuşlarda ve bazı memelilerde ölümcül hastalıklara neden olması oluşturuyor. Avian İnfluenza (H5N1) virusunda yakın zamanda ortaya çıkan genetik bir aktivite izlenmektedir ve bu virüs ilk kez 1997 yılında olmak üzere tür bariyerini aşarak insanlarda ve diğer memelilerde enfeksiyon oluşturmaya başlamıştır. Yapılan analizlerde virusun genetik yapısının mutasyonlarla değişmekte olduğu

ve önümüzdeki günlerde insanlarda hastalık oluşturmaya daha elverişli hale gelebileceği düşünülmektedir.

Kuşlarda hastalık yapmakta olan bu virüsün kuşlarla temas halinde bulunan insanlarda ya da domuzlar gibi bazı memelilerde yol açabileceği infeksiyonların, yeni bir virüs tipinin ortaya çıkmasına ön ayak olabileceği belirtilmektedir. Bu şekilde hali hazırda insanlarda hastalığa yol açabilen Grip virüsü ile özel durumlar dışında sadece kuşlarda hastalık nedeni olabilen H5N1 türü Kuş Gribi virüsü arasında bir genetik alış verişi ve yeniden eşleşme (reassortment) olayı gerçekleşebilecektir.

20.Yüzyıl'da yaşanan diğer Grip Pandemilerinde de, önceleri sadece kuşlarda hastalık oluşturan bir Grip virüsünün zamanla insanlarda da hastalık oluşturma özelliği kazandığı ve salgının bu şekilde geliştiği bilinmektedir. Bu yolla daha önce insanlarda hastalık oluşturmeyen bir Grip virüsünün insanlarda hastalık oluşturma potansiyelini kazanması, mevsimsel Grip hastalığının oluşturduğu ve çoğu kez sorunsuz bir şekilde atlatılabilen üst solunum yolu infeksiyonu tablosundan çok daha ağır bir tablonun oluşmasına neden olabiliyor. Çünkü insan bağışıklık sistemi içerisinde viral hastalıklarla savaşmada önemli bir rol oynayan sıvısal (humoral) bağışıklık sistemi, bu tür yeni ortaya çıkan infeksiyon etkenlerine karşı çoğu kez hazırsızlık durumdadır. Bu özellik ise hastalığın bulaştığı kişilerde daha ağır bir tablonun oluşmasına yol açmanın yanı sıra, hastalığın insandan insana daha hızlı bir şekilde bulaşabilmesine de zemin hazırlıyor.

Hemen herkesin bildiği Grip hastalığı (İnfluenza) üst solunum yolu, burun, boğaz ve bazen akciğerleri tutan bir infeksiyon hastalığıdır. Hastalık yüksek ateş, baş ağrısı ve öksürükle seyrederek ve yaklaşık 1 hafta sürer. Grip hastalığının özellikle sonbahar mevsiminde küçük salgınlar yapmasından virüste yapısal olarak gelişen ve antijenik sürüklenme olarak tanımlanan bir mekanizma sorumlu tutuluyor. Antijenler, vücuda girdiklerinde bağışıklık yanıtının oluşmasında rol oynayan mikroorganizma kısımları ya da ürünleri olarak tanımlanabilir. Antijenik sürüklenme (drift) mekanizması ise bir İnfluenza virüsü alt tipinde her yıl veya birkaç yılda bir oluşan küçük çaplı değişiklikleri belirtir. Antijenik sürüklenme, hemagglütinin veya nöraminidaz adlı proteinleri kodlayan RNA parçasının küçük noktasal mutasyonlarıyla oluşur. Sonuçta virusun protein yapılarında bir veya birkaç yapı taşıyı ilgilendiren değişiklikler meydana gelir. Bu tür değişiklikler İnfluenza virusunun her yıl mevsimsel olarak yol açtığı küçük çaplı salgınlardan sorumludur. Bu salgınlar Grip mevsiminde toplumun %5 ila 15'lik bir kısmını etkiliyor ve kalp hastaları, akciğer hastaları, şeker ve böbrek hastaları dışında kalan toplum kesimi için çok ciddi bir risk oluşturmuyor.

Ancak son dönemde Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere dünya genelinde sağlıkla ilgili bir çok kurum, mevsimsel Grip hastalığının toplumda oluşturduğu riskin çok ötesinde bir tehlikenin varlığını işaret etmektedir. Çünkü eldeki veriler, içinde bulunduğumuz dönemde yeni bir Grip virüsünün ortaya çıkışının, antijenik sürüklenme yerine virüsün yapısındaki daha kapsamlı değişiklikleri temsil eden antijenik kayma mekanizmasıyla oluşabileceğini düşündürmektedir. Bu ise hali hazırda insanlarda ancak hasta hayvanlara yakın temasa bulaşabilen ancak ağır bir hastalık tablosuna yol açan Avian İnfluenza virüsünün, insanlara kolayca bulaşabilme özelliği kazanması anlamına gelebilecektir. Böylesi bir durumda DSÖ'nün hazırladığı en iyimser senaryolara göre, Dünya çapında çok kısa bir zaman dilimi içinde 233 milyon hastanın sağlık kurumlarına başvurması, 5.2 milyon kişinin hastaneye yatması ve 7.4 milyon kişinin de Grip nedeniyle kaybedilmesi söz konusu olabilecektir. Ülkemizde ise en iyimser tahminle böylesi bir durumda 2 milyon kişi sağlık kurumlarına başvuracak, 10 bin kişi hastaneye yatacak ve bu hastalık nedeniyle 7 bin ölüm gerçekleşecektir.

Böyle bir Pandemi gelişecek olursa yılın herhangi bir döneminde ortaya çıkabilir. Olası bir Pandemi tek bir dalga halinde ortaya çıkabileceği gibi birden fazla dalga halinde de toplumu etkisi altına alabilir. Hastalık Uzakdoğu Asya'dan başlayacak olursa yaklaşık bir ay

içinde ülkemize ulaşmış olacaktır. Bilimsel öngörülere göre kısa ya da orta vadede ortaya çıkması beklenen Grip salgınının, toplum genelinde yol açabileceği olumsuz etkilerin azaltılması kuşkusuz hastalığa karşı yeterli düzeyde hazırlıklı olmayı gerektirmektedir. Yazımızın bundan sonraki bölümünde ise böylesi bir Grip Pandemisi'ne hazırlık sürecinin neleri kapsamalı gerektiğini, ülkemizde ve dünyanın diğer ülkelerinde bu tür bir hazırlanma sürecinin yürütülüp yürütülemediğini ve eğer yürütülemediyse neden yürütülemediğini tartışmaya çalışacağız.

Grip Pandemisi'ne hazırlık süreci kapsamında, salgının ortaya çıkmasını koşullayan etkenlerin tüm boyutlarıyla kavranabilmesi gerekiyor. Bununla ilgili olarak başvurulması gereken yöntemlerden bir tanesini hiç kuşkusuz Pandemi durumunda sağlıklı kişilerin bu hastalıktan korunmasına yönelik çalışmalar oluşturuyor. Gripe yol açan İnfluenza virüsünün başlıca bulaşma yollarını ise, öksürük ve hapşırıklar ile etrafa saçılan damlacıklar, hasta kişiler ile direkt temas ya da hasta kişilerin ağız-burun akıntıları ile temas etmiş eşyalara dokunma oluşturuyor. Hasta bir kişinin bir ortama girip çıkması bile o ortamda bulunan kişileri, hastalığa yakalanma açısından risk altına sokacaktır. Temas bulaşı için riskli alanın ise bir metrelik mesafe olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle evlerde, iş yerlerinde, okullarda, kreşlerde ve toplu taşıma araçlarında hastalığa yakalanmamış kişilerin hasta kişilerle aynı ortamda bulunmasının önlenmesi, hastalığın yayılmasını önleyebilecek basit ama etkili bir korunma yöntemidir. Benzer şekilde hasta olabileceği kuşku edilen kişilerle, eşyaların ortak kullanımından kaçınılmasında fayda vardır. Baş vurulması gereken bir diğer korunma önlemi ise ellerin sıkça sabunlu suyla yıkanmasıdır. Grip hastası olabilecek kişilerle temas edilmesini gerektiren durumlarda ise bez maske, eldiven, koruyucu gözlük gibi kişisel korunma ekipmanlarının kullanımının sağlanması ucuz ve etkili diğer bir korunma yöntemidir.

Ancak Gripten korunmak için başvurulması gereken olan korunma yöntemlerinin tümü, yukarıda saydıklarımız gibi ucuz ve kolay ulaşılabilir türden olmayabiliyor. Örneğin Grip hastalığının tedavisinde kullanılabilen ilaçları bu grupta ele alabiliriz.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından genel korunma önlemleriyle (toplantıların iptali, okulların kapatılması gibi) birlikte uygulanması durumunda, anti-viral ilaçların erken ve hedeflenmiş kullanımının Pandemiyi durdurulabileceği ya da en azından yayılımının yavaşlatılabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle DSÖ, ülkelere Pandemi çıkması halinde kullanılmaya hazır anti-viral ilaç stoklamalarını önermiştir. Ancak bu amaçla kullanılacak anti-viral ilaçlar ticari ürünler olarak patent anlaşmaları kapsamındadır ve bu ilaçlardan en önemlisi durumundaki Oseltamivir adlı anti-viral ilacın fiyatı, pek çok ülke için ihtiyaç duyulan miktarın karşılanmasına elvermeyecek denli yüksektir. Üstelik şu anki üretim kapasitesi ile Oseltamivir üretiminin dünya popülasyonunun % 20' sine yetecek düzeye ulaşmasının 10 yıl süreceği tahmin edilmektedir. Yaklaşık 30 ülke yüksek miktarlarda bu ilaçtan sipariş ettiği halde, üretici firmanın bu istekleri hemen yerine getirme imkanının bulunmadığı belirtilmektedir. Kuş Gribi hastalığının tedavisinde bugün için kullanılabilen olan bu ilacın patent hakkını elinde bulunduran firma, başka kurumlara lisans vermeye ancak hatırı sayılır bir parasal getiri karşılığında razı olabileceği için ilacın üretim kapasitesi de ihtiyacı karşılayacak düzeyde arttırılamamaktadır. Çünkü Pandemi'ye yol açacak virüsün yapısı şu anda tam olarak kestirilemiyor ve dolayısıyla ilacın Pandemi durumunda etkili olup olmayacağı tam olarak bilinmiyor. Bir başka deyişle ilacın şu anki maliyetlerinin yüksek olması ve Pandemi durumunda ilaca ne kadarlık bir talep olacağının öngörülememesi, gerekli olabilecek miktarda Oseltamivir üretimi hazırlıklarına şimdiden girişmesine olanak tanımıyor. Bu bilgilerden yola çıkarak dünya ekonomisinin içinde bulunduğu tekelleri kapitalizm dönemine özgü ekonomik-sosyal koşullar nedeniyle, ülkeler için acil durumlarda gereksinim duyabilecek ilaçların elde edilebilmesi güvencesinin sağlanmadığını belirtebiliriz. Bir başka deyişle ileri teknolojinin kullanıldığı tıpla ilgili üretim tekniklerinin pazarlanma şeklinin, şirketlerin ticari başarısına odaklı olduğu güncel üretim ilişkileri kapsamında, dünya

genelindeki toplumlar için ölüm kalım meselesi olabilecek bir konuda bile gerekli hazırlıkların tam anlamıyla yürütülebilmesi olanaklı olmamaktadır. Kabul edilecektir ki Pandemi kapsamında yürütülmesi gereken hazırlıkların dünyanın bir bölümünde bile aksaması, hastalığın dünya genelindeki olası olumsuz etkilerinin en az indirilmesi çalışmalarını sonuçsuz bırakacaktır.

Ancak Pandemi hazırlıkları sırasında gerekli bazı adımların atılmamasının sadece ilaç endüstrisindeki tekeli üretim ilişkileri ile açıklanması yeri de olmayabilir. Çünkü sorun kaba şekliyle, tek başına ilaç endüstrisinin tekeli özel mülkiyet yapısına sahip olmasından kaynaklanmıyor. İlacın yanı sıra Pandemik Grip aşısının üretiminin de, Pandemi hazırlıkları kapsamında ele alınması gereken ancak anti-viral ilaç konusunda olduğu gibi pek çok ülke açısından ümitsiz bir şekilde yürütülebilen çalışmalar arasında bulunduğunu söyleyebiliriz. Pandemik dönemde aşı temininde bugün için emin olunan tek şey o dönemde aşı üretim kapasitesinin dünyanın tüm ihtiyacını karşılamaya yetmeyecek olmasıdır. Ülkelerin çoğu için Pandemi'nin başlangıcında aşı temini ya çok kısıtlı miktarda olacak, ya da hiç olmayacaktır. Bunun en önemli nedeni, aşı üretiminin Pandemik virüsün tespitinden sonra başlayacak olması, dolayısıyla aşının önceden üretilerek stoklanması olanaklı olmamasıdır. Günümüzün teknolojisi ile aşılarda Pandemi'nin başlangıcından sonra en iyi ihtimalle 3-6 ay sonra hazır olabilecektir.

Dünya çeşitli yerlerinde Pandemi zamanında kullanılacak aşı üretimine yönelik çalışmalar bulunmakla beraber ülkemiz ne yazık ki bu yönde çalışmaların yürütülebildiği ülkeler arasında değildir. Geçmişte Hıfzıssıhha Enstitüsü aracılığı ile ülkemizde de aşı üretimine yönelik çalışmaların yürütülmüş olduğunu biliyoruz. Ancak özellikle 1980 sonrası dönemde dünya genelinde etkili olan Yeni-Liberal akımın etkisiyle, ülkelerin uluslararası pazardan daha ucuza elde edebilecekleri ürünleri kendilerinin üretmeye çalışmalarının mantıksız olacağı görüşü geniş kesimlere benimsetilmiş bulunuyor. Bunda ülkelerin yönetimine çöreklenen ve küreselleşen dünya ekonomisinin kendimiz dışında belirlenen kurallarına uymaktan başka çare olmadığını savunan sağ liberal çevrelerin yanı sıra, küreselleşmenin toplum yaşantısına getirebileceği olumsuzlukların, ulus devlet kavramının sahiplenilerek giderilemeyeceğini savunan sol liberal çevrelerin de katkısı bulunmaktadır. Aşılar uluslar arası piyasadan daha ucuza mal edilebildiği gerekçesiyle ülkemizde aşı üretimine girilmeyecekse, ihtiyaç duyulduğu dönemde piyasadan elde edilemeyeceği aşıkâr olan Pandemik Grip aşısı türü aşılarda temini nasıl sağlanacaktır? Ülkemizde çeşitli ilaçların üretimi konusunda altyapı ve deneyime sahip olan ulusal nitelikteki bazı ilaç firmalarının özendirilmesi, bu alanda desteklenmesi ve hatta zorlanması yoluyla anti-viral ilaç kapasitesinin oluşturulması yoluna gidilmeyecekse, patent koruması altında bulunan ve bu nedenle getireceği ticari riskler göze alınmadığı için dünya genelinde ihtiyaç duyulacak düzeyde üretim planlaması yapılamayan anti-viral ilaçların, Pandemi döneminde temin edilmesi nasıl sağlanacaktır?

İçinde bulunduğumuz dönemde söz konusu Liberal çevreler, genel politika alanında baskın çıkıyor olabilirler. Ancak böylesi çevrelerin ipiyle kuyuya inildiği durumlarda, toplumun önündeki Grip Pandemisi ya da benzeri diğer olağan dışı durumlarla ilgili olarak somut, uygulanabilir ve gerçekçi çözüm önerileri üretilemeyeceği ortadadır.

Ülkemizdeki Grip Pandemisi hazırlıklarının kağıt üzerinde yürütülen çalışmaların ötesine geçememesinin, sosyal ve kültürel nedenler dışındaki bir diğer nedeni ise doğrudan izlenen sağlık politikaları ile ilgili bulunmaktadır. Bunun en somut açılımını ise yerel gereksinimler ve olanaklar göz ardı edilerek sağlık sistemimizle ilgili olarak yürütülen reform uygulamaları oluşturuyor. Grip Pandemisi gibi bir tehlikeye karşı hazırlıklı olabilme süreci, yapısı gereği buna yönelik çalışmaların yürütülmesine olanak sağlayabilecek bir sağlık organizasyon modelini gerekli kılmaktadır. Ülkemizde ise her ne kadar şu anki durumla toplumun sağlık hizmeti ihtiyacını karşılamaktan uzak olsa da, becerili sağlık yöneticisi

ekipler aracılığı ile rehabilite edilerek birçok olumlu işlev üstlenebilecek olan sağlık ocakları sistemimiz tahrip edilmektedir. Bunun yerine ise ne yazık ki hekim seçme özgürlüğü gibi ülkemiz için ne anlama geldiği belirsiz bir ilkeye dayanan aile hekimliği uygulamasının yaygınlaştırılmasına çalışıldığını görüyoruz. Bu kapsamdaki reform çalışmalarının, uzmanlık alanına girmeyen bir konuyu kendine vazife edinmiş olan Dünya Bankası tarafından yönlendiriliyor olmasını bir yana bırakalım. Toplumun önemli bir kesiminin kalabalık ortamlarda yaşadığı, temiz suya yeterince ulaşamadığı ve riskli çevresel etkenler nedeniyle bulaşıcı hastalıkların sıkça görüldüğü ülkemiz gibi yerlerin sağlık sistemine; yaşlılara özgü kronik hastalıkların sıkça görüldüğü ve bu nedenle kişiye özelleşmiş tedavi yöntemlerinin ön plana geçtiği sağlık sistemlerine özgü modelleri yama yapmaya kalkmanın bilimsel bir dayanağı olabilir mi? Bölge tabanlı örgütlenmiş sağlık kurumları yerine, hekim seçmeye ve hasta olduğunda her biri seçmiş oldukları hekime başvurmaya yönlendirilen bireyler arasında, olası bir bulaşıcı hastalığın erken tespiti nasıl sağlanabilir? Hastalığın kaynağı nasıl belirlenebilir ve hastalıktan korunma yöntemleri etkin bir şekilde nasıl devreye sokulabilir? Biz her şeye karşın ülkemizde yürütülen sağlık reformu kendilerine danışılan Dünya Bankası uzmanlarının, böylesi durumlar için uygun çözümler üretebilmelerini ümit etmekle yetinelim.

Ancak konuyla ilgili sorunların önemli bir bölümü, iyi niyetle dilekte bulunma yoluyla üstesinden gelinebilecek gibi değildir. Dünya Bankası'nın sağlık hizmetlerine ayrılan kaynakların etkin bir şekilde kullanılması amacıyla özel sektörün dinamiklerinden yararlanılması telkinleri doğrultusunda, son dönemde sağlık hizmetlerinin özel sektör tarafından sunulmasının giderek daha fazla oranda özendirildiğini görmekteyiz. Sağlık hizmetlerini ileri tıp teknolojisine dayalı olarak ve hastanecilik hizmetlerine odaklanarak ele alan bu yaklaşımın, olağandışı durumlarla ilgili taşıdığı risklere tıp tarihinden pek çok örnek verilebilir. Bunların belki de en çarpıcı olanı ise Ortaçağ'da Veba salgınları sırasında deneyimli ve becerili sağlık personeline ulaşma konusunda yaşanmış olan sıkıntılar olsa gerekir.

Ortaçağ'daki Veba salgını sırasında aristokrat kesimin hastalıktan kurtulmak amacıyla kır evlerine kaçmış olması, en çok ihtiyaç duyulan yerlerde sayıları az olan eğitimli hekimlerin bulunamamasına neden olmuştu. Aristokrat kesim salgın nedeniyle şehirlerden daha güvenli olduğunu düşündükleri kır evlerine doğru kaçtıkça, hizmetlerini finanse edebilmek için varlıklı müşterilere gereksinim duyan az sayıdaki eğitimli tıp doktoru da onlarla birlikte hastalığın en çok kayba yol açtığı büyük şehirleri terk etmişlerdir. Bu şekilde salgının kontrol edilmesi açısından önemli olan hastaların tedavi edilmesi olanağı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Peki günümüzde ileri tıp teknolojisinin kullanımı üzerinden hastaların memnun edilmesini amaçlayan özel hastanecilik hizmetlerinin özendiriliyor olması, Grip Pandemisi gibi salgın hastalıklarla mücadele çalışmalarını nasıl etkileyecektir? Etkileri birkaç ay boyunca devam eden bir Grip Pandemisi ortaya çıkarsa, özel mülk durumundaki hastanelerin bu hastalıkla mücadele konusunda seferber edilmesi sağlanabilecek mi? Ticari nitelikteki bu kurumların gerekirse zarar etme pahasına Pandemi'yle ilgili çalışmalara odaklanması sağlanabilecek mi? Her türlü harcamalarını kendi gelir-gider hesapları üzerinden karşılayan bu kurumların, olası bir Pandemi durumunda kamu yönetimi altında yürütülen çalışmalar içinde yer alması sağlanabilecek mi?

Geçmiş çağlarda etkili olan hastalıklar çoğu kez, hastalığa yol açan biyolojik etkene dayalı bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. Örneğin eski çağlarda kayıtlara Veba olarak geçen salgınların, gerçekten de günümüzde Veba hastalığına yol açtığı bilinen Yersinia Pestis bakterisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı tam olarak bilinmemektedir. Bazı araştırmacılar, bununla ilgili olarak bugünkü sınıflamaya göre başka bir hastalık olarak adlandırılması gereken kimi hastalıklara da geçmişte Veba adı verilmiş olabileceği düşünmektedir. Bunun nedenlerinden birisi gözle görülemeyen ve ancak mikroskop altında ayırt edilebilen hastalık etkeni mikroorganizmaların tespit edilmesine yönelik tekniklerin, 19. Yüzyıl'da ortaya çıkmış

olmasıdır. Bu nedenle daha önceki dönemde her biri bazı benzer bulguları bulunan değişik infeksiyon hastalıklarının etkenleri, pekala birbiriyle karıştırılmış olabilir.

Ancak eski çağlarda salgınlara bugünkü sınıflamaya uygun adlar verilmemiş olmasına başka türlü bir açıklama daha getirilebiliriz. O da toplumun genelini etkileyen salgın hastalıkların, bu hastalıklara yol açan biyolojik etkenlere ilişkin özelliklerden çok sosyal, kültürel ve hatta siyasi etkenler tarafından koşullanıyor olmasıdır.

Örneğin Andrew Nikiforuk Veba hastalığının Ortaçağ'da önü alınamayan salgınlara yol açmasını, bazı sosyal etkenlerle açıklamaktadır. Bunlar arasında tarım tekniklerinin gelişmesi sonucu kırsal yerleşim yerlerinin kalabalıklaşması, ormanların tarım alanlarına dönüştürülmesiyle birlikte besin zinciri içerisinde farelerle beslenen hayvanların sayısının azalması ve Veba mikrobu *Yersinia Pestis*'in taşıyıcısı olan farelerin yaşamasına elverişli yapıdaki ahşap evlerin barınma için kullanılmaya devam etmesi sayılabilir. Ayrıca dönemin dünyada olup bitenleri hurafeci bir yaklaşımla ele alan ve hastalıkları da, günah işleyen kullara yönelik ilahi adaletin sağlanması araçları olarak gören dogmatik kültürel yapısı, Veba hastalığına karşı etkili önlemlerin alınmasına elveren bir ortam oluşturmamıştır. Bu dönemde var olan feodal sosyal yapı nedeniyle, toplum genelinde hastalığın yayılmasını önlemeye yönelik karantina ve izolasyon yöntemlerinin etkili bir şekilde uygulaması da olanaklı olmamıştır. Ortaçağ'ın feodal dünyası içerisinde herhangi bir nedenle soylularla, halktan kişilerin bir tutulması ve bu kişilere aynı şekilde muamele edilmesi beklenemezdi. Bu nedenle Ortaçağ'da hastalığı kapmış olduklarından şüphe edilse bile soyluların, hastalığın görülmediği bölgelere seyahat etmemesi ya da Veba evleri olarak bilinen yerlerde izolasyona tabi tutulmaları gibi önlemler tam anlamıyla uygulamaya konulamamıştır.

Günümüzde bir Grip salgınının ortaya çıkmasını olmasa bile, ortaya çıkacak olan salgının toplumu ne derece etkileyeceğini belirleyen etkenler de, yine sosyal, kültürel ve siyasi nitelikte olacaktır. Bunlar arasında şehirlerin, gecekondulaşma yoluyla kalabalıklaşması; yetersiz beslenen insan sayısındaki çokluk; salgın durumunda ihtiyaç duyulacak aşı, anti-viral ilaç gibi medikal ürünlerin ülke ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde temin edilemeyecek olması ve var olan sağlık sistemi içerisindeki, toplumu etkileyen salgın hastalıklarla mücadeleye elvermeyecek düzenlenmeleri sıralayabiliriz.

Bu makalenin derlendiği günler açısından Dünya Sağlık Örgütü tarafından açıklanmış güncel verilere göre hazırlanan ve geçtiğimiz yıllarda insanlarda görülmeye başlanan Kuş Gribi hastalığı ile ilgili olan aşağıdaki tabloda iki nokta dikkat çekicidir. Bunlardan birisi 2003-2006 yılları arasında Kuş Gribi hastalığına yakalanmış olan 252 hastadan 148'inin bu hastalık nedeniyle ölmüş olmasıdır. Bu veri hastalığın insanlar açısından ölümcül bir tablonun nedeni olduğunu gösteriyor. Tablodaki verilerle ilgili bir diğer dikkat çekici nokta ise hastalığın görülme sıklığının yıllar itibarıyla artmakta oluşudur. Sağlık bilimlerinde salgın hastalık varlığına, o hastalığın önceki yıllara göre görülme sıklığında bir artış olup olmamasına bakılarak karar verildiğini göz önüne alacak olursak, hali hazırda etkileri toplumun geneline henüz ulaşmamış bir salgının var olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bilimsel öngörüler bizi yanıltmayacak olursa, söz konusu salgının etkileri çok uzak olmayan bir gelecekte toplumun geneline ulaşmış olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü Tarafından Doğrulanmış İnsan Kuş Gribi (H5N1) Olguları

Yıllar	Hasta	Ölüm
2003	4	4
2004	46	32
2005	97	42
2006*	105	70
Toplam	252	148

*: 03.10 2006 tarihine kadar

e posta: denizakgun74@yahoo.com

Kaynakça:

1. <http://www.who.int>
2. <http://www.Grip.saglik.gov.tr>
3. Infectio, Infectious Disease in the History of Medicine. Werner Schreiber, Friedrich Karl Mathys. F.Hoffman La Roche & Limited Company, 1987.
4. Mahşerin Dördüncü Atlısı, Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi. Andrew Nikiforuk. İletişim Yayınları, 2001.
5. Mucize İlacın Çarpıcı Öyküsü. Diarmuid Jeffreys. Agora Kitaplığı, 2005.